

KAMU DİPLOMASİSİ AÇISINDAN TİKA VE YUNUS EMRE ENSTİTÜSÜNÜN AFGANİSTAN'DAKİ FAALİYETLERİ

Zabihullah DASHTİ * İbrahim KAMİL**

Öz

Türkiye, zengin medeniyet ve kültürün yanı sıra ortak geçmişi ve Türk kavimlerinin varlığı dolayısıyla güçlü bağları olan Afganistan ile daima dostluk ilişkileri içerisinde olmuştur. Bu ilişkiler Rusya ve İngiltere'nin bölgede hâkimiyet kurma çabaları sırasında da değişmeden devam etmiştir. Türkiye-Afganistan ilişkileri, her iki devletin tarihî, siyasi, kültürel ve ekonomik özellikleri çerçevesinde gelişmiştir. Türkiye'nin Afganistan'a yönelik geliştirdiği kamu diplomasisi ve bu yönde attığı adımlar, diğer ülkelere göre Afganistan tarafından çok daha kolay kabul görmüş ve benimsenmiştir. Türkiye, özellikle 2001 yılından bu yana gelişim süreçlerine dâhil olmuş ve Afganistan'a yardımlarını artırmıştır. Ankara, TİKA ve Yunus Emre Enstitüsü gibi kurumları sayesinde Afganistan halkına ulaşmış, eğitimden sağlığa, alt yapı çalışmalarından değişim programlarına kadar çeşitli projeler yürütmüştür. Bu çalışmada, Türkiye-Afganistan ilişkilerinin kısa tarihçesi, uluslararası ilişkilerin savaştan yumuşamaya dönüşümünü sağlamayı amaçlayan yumuşak güç anlayışının ortaya çıkması ile Türkiye'nin kamu diplomasi uygulayıcısı olan TİKA ve Yunus Emre Enstitüsünün Afganistan'daki faaliyetleri, etkinlikleri ve karşılıklı işbirliği imkânları incelenmektedir.

* Doktora Öğrencisi. Kocaeli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, zabihullah.dashti@gmail.com

** Doç. Dr. Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, ibrahimkamil@trakya.edu.tr

Anahtar Kelimeler: Afganistan, Türkiye, Kamu Diplomasisi, TİKA, Yunus Emre Enstitüsü.

ACTIVITIES OF TİKA AND YUNUS EMRE INSTITUTE IN AFGHANISTAN IN TERMS OF PUBLIC DIPLOMACY

Abstract

The common history and culture between Turkey and Afghanistan have always been one of the primary grounds on which the two nations share strong friendship ties. The existing relationship between these two countries continues to grow stronger even with significant efforts made by Russia and Great Britain unceasingly trying to establish dominance in these regions. Due to the strong historical ties between the two countries, the public diplomacy developed by Turkey for Afghanistan has been widely accepted and adopted by the Afghan people. Since 2001, Turkey has been involved in developmental processes and has increased its aid to Afghanistan. In addition, institutions such as TİKA and Yunus Emre have extensively reached the people of Afghanistan and carried out various projects. In this study, a brief history of Turkey-Afghanistan relations, Turkey's practitioner of public diplomacy TİKA and the Yunus Emre Institute's activities in Afghanistan and the possibilities of mutual cooperation between the two countries are examined.

Keywords: Afghanistan, Turkey, Public Diplomacy, Soft Power, TİKA, YunusEmre Institute.

1. GİRİŞ

Türk yurdu olarak bilinen ve günümüzde Afganların yaşadığı yer anlamına gelen Afganistan, tarihin farklı dönemlerinde Aryana ve Horasan isimleriyle anılmıştır (Misbahzada, 2009:25). Tarihi kaynaklara göre Türkler, Afganistan'da asırlar boyunca onlarca devlet kurmuştur. Kuşanlar ve Akhunlar (Eftalitler) bu bölgedeki ilk Türk devletleridir. Ayrıca Türklerin Afganistan'daki varlığı, İskitler ve Asya Hunlarına kadar uzanmaktadır. Afganistan, M.S. 480'li yıllarda Ak-Hunlar hâkimiyetinde kalmış, M.S. 570'li yıllarda Göktürkler hâkimiyetine girmiştir.

Büyük Hun İmparatorluğundan ve Göktürklerden sonra muhtelif dönemlerde kısa aralıklarla Gazneliler, Selçuklular, Harzemşahlar, Timurlular, Safaviler, Şeybaniler, Babüriler Afganistan'a hâkim olmuşlardır(Şahin,2015:14-15). Bölgede uzun yıllar süren Babür Şah'ın etkisi 18. yüzyılın başlarında Büyük Britanya İmparatorluğu ve Çarlık Rusya arasında gerçekleşen anlaşma ile gücünü kaybetmiştir (Hayri, 2010: 47-58). Ardından bölgede Türkmen Türkü Nadir Avşar hâkimiyet kurmuştur.

Günümüze kadar kısa aralıklar dışında Afganistan coğrafyasını Afganlar yönetmişlerdir. Türk Kavimlerinin kurmuş olduğu merkezi hükümete bağlı olmayan hanlıklar, Afganistan devlet olana kadar bağımsız şekilde yaşamışlardır. Bölgede uzun yıllar boyunca hüküm sürmüş olan Türk kavimlerine ait sanat ve kültür eserlerini Afganistan'ın her köşesinde görmek mümkündür(Fevzi, 2015: 40-43).

Bugünkü Afganistan'ın adı, Nadir Afşar'ın ölümünden sonra, 1747'de Ahmet Şah Abdali'nin modern Afganistan'ı kurmasıyla ortaya çıkmıştır. Abdali Devletini, ilk tanıyan Osmanlı İmparatorluğu olmuştur. Afganistan 18. yüzyılın yarısından itibaren, Osmanlılardan sonra ikinci büyük İslam devleti olmuştur (Sarıhan, 2002: 1; Şahin, 2015:15).

19. yüzyılda Ruslar Afganistan üzerinden Hindistan'a geçmek isterken, İngilizler de bu coğrafya üzerinden Rusya'nın nüfus alanına girmeyi ve Rusya'nın bölgedeki etkisini azaltmayı hedeflemiştir. İki devlet arasında yaşanan "Büyük Oyun" Afganistan'ın yakın tarihini etkilemiştir (Balci, 2004: 255).

İki güç arasında yıllarca süren nüfuz mücadelesinin ardından (Soroush, 2018), 1880'de bugünkü Afganistan'ın kuzey ve güney sınırları, Rusya ve İngiltere'nin çıkarları doğrultusunda, Londra'nın himayesinde tampon bir bölge olarak belirlenmiştir (Misbahzada,2008: 78-79). Bu arada İngilizler, özellikle 1842, 1879 ve 1919 yıllarında üç defa Afganistan'ı işgal etmeye çalışmış, her defasında

yenilgiye uğramışlardır. 1919 tarihli Afgan-İngiliz savaşının ardından Afganistan bağımsızlığına kavuşmuştur.

Afganistan 20. yüzyılın ikinci yarısında, iki kutuplu dünyanın süper güçleri ABD ve SSCB arasındaki rekabete sahne olmuştur. 1979'da Afganistan'ın Sovyetler Birliği tarafından işgal edilmesiyle "Soğuk Savaş" sıcak çatışmaya dönüşmüştür. SSCB'nin 1989'da ülkeyi terk etmesinden sonra Afganistan'da iktidar mücadelesi başlamış, bu da iç savaşa dönüşmüştür. Savaşın yol açtığı yıkım sonucunda Taliban hareketi ortaya çıkmıştır. Yaklaşık beş yıl ülkede hüküm süren Taliban rejimi, 11 Eylül 2001'de ABD'ye karşı yapılan saldırıların faillerinin Afganistan'da olduğunun tespit edilmesi üzerine, ABD'nin Afganistan'a müdahalesi sonucunda ortadan kaldırılmıştır (Soroush, 2018). Her ne kadar ABD müdahalesi sonrası özellikle Bonn Konferansı süreciyle başlayan yeni dönemde uluslararası toplumun büyük ekonomik yardımları ve NATO'nun askeri varlığı olumlu gelişmelerin yaşanmasına yol açsa da Afganistan'da tam istikrar sağlanmış değildir.

Çalışmada Afganistan'ın tarihi, siyasi ve kültürel özelliklerine değinilmiş, kamu diplomasisi ve yumuşak güç kavramları ele alınmıştır. Türkiye-Afganistan ilişkilerinin kısa geçmişi, dayandığı dinamikler, TİKA ve Yunus Emre Enstitüsünün faaliyetleri ve bu faaliyetlerin olumlu veya olumsuz çıktılarının neler olduğu sorularına cevap aranmıştır.

2. Kamu Diplomasisi ve Yumuşak Güç

Kamu diplomasisi tanımı, kamuoyunun artan önemini vurgulamak üzere "Publicdiplomacy" kavramının karşılığı olarak geliştirilmiştir. Modern dünyada ulusal ve uluslararası politikaların birbirine yakınlaşması, medya ile hükümetler dışı örgütlerin etkili hale gelmesi, bireylerin bilinçlenmesi gibi unsurlar kamuoyunun güçlü bir aktör olarak ortaya çıkmasını sağlamıştır (Erdal,2012: 283). Kamu diplomasisi, Soğuk Savaş döneminde liderliğini ABD'nin yaptığı NATO ile

SSCB'nin kontrolündeki VARŞOVA Paktları arasındaki mücadelede kullanılmıştır (Demir,2012: 16).

Diplomatlarca yürütülen kamu diplomasisi terimi en genel anlamıyla, devlet dışı aktörler ile sivil toplum kuruluşlarının dış politikaya dâhil olması demektir (Yılmaz ve Kılıçoğlu, 2018: 141-184). Burada hedeflenen kamu diplomasisi, yürüten ülkenin çıkarları ile dış politika uygulamalarını bölgesel, küresel düzeyde koruması ve geliştirmesidir. Kamu diplomasisinin bir diğer önemli amacı, bir ülkenin bir başka ülke kamuoyunu etkileyerek o ülkede siyasi, sosyal ve ekonomik anlamda daha etkin olabilmektir (Telci,2015:325-326).

Kamu diplomasisi ve geleneksel diplomasi arasında iki temel fark vardır. İlki, devlet temsilcileri ile başka uluslararası aktörler arasındaki ilişkilerle ilgilidir. İkincisi, yabancı devletlerdeki halkları, resmi olmayan grupları, kuruluşları ve bireyleri hedef almaktadır (Melissen,2005:5)

Cull, geleneksel diplomasiyi;

“uluslararası bir aktörün yabancı bir halkla ilişki kurarak uluslararası çevreyi yönetme girişimi olarak ”tanımlamıştır. Ona göre,“bu süreçte sivil toplum kuruluşlarıyla beraber günümüzde bir devlet, uluslararası örgüt, çokuluslu bir şirket ya da dünyadaki bir başka oyuncu da aktör olabilmektedir” (Cull,2009:12-13).

Mark ise;

“kamu diplomasisinin temel amacının, köklü ilişkiler inşa etmek olduğunu” iddia etmektedir. Ona göre, “diğer ülkelerin ihtiyaçlarını, kültürlerini, insanlarını anlamak; bakış açılarını paylaşmak, yanlış algılamaları düzeltmek, ortak paydalar bulmak kamu diplomasisinin başlıca amaçlarıdır” (Mark,2002: 8-9).

Tanımlamalardan yola çıkarak yeni kamu diplomasisinin uygulamalarında ciddi değişikliklerin meydana geldiğini söylemek mümkündür. Bir taraftan geleneksel olmayan uluslararası aktörler ve bilhassa sivil toplum kuruluşlarının önemi söz konusu olmuşken diğer taraftan da aktörlerin dünya halklarıyla iletişime geçmek için kullandıkları araçlar yeni, gerçek-zamanlı ve küresel teknolojilere dönüşmüştür. İlişki inşası üzerine kurulan yeni kamu diplomasisi, “devletten halka” olan iletişimi “halktan halka” iletişime dönüştürmüştür. Artık ilişkilerin devletle yabancı bir halk arasında kurulmasına gerek kalmamıştır. Böylelikle birbirine yabancı iki halk da aralarında ilişki kurabilmektedirler (Kurtuluş, 2015:189-190).

Uluslararası ilişkilerin en önemli ve en çok tartışılan kavramı olarak güç, bir şeyi yapabilme kapasitesi veya istenilen hedefe ulaşmak için diğerlerinin davranışlarını etkileme kabiliyeti olarak tanımlanmaktadır. Diğerlerinin davranışlarını etkilemek için birçok yöntem bulunmaktadır. Bunlar gücün çeşitlerini göstermektedir. Birden çok güç çeşidi ortaya konulmuş fakat ağırlıklı olarak, sert güç ve yumuşak güç şeklinde iki başlık altında ele alınmıştır (Aydoğan, 2011:3; Yegin, 2015:8).

Joseph Nye', "*güç hava durumu gibidir, yani herkesin hakkında konuştuğu ancak çok az insanın işleyiş mantığını anladığı bir kavramdır*" diyerek gücün mantığını açıklamıştır. Nye'in sözlerinden de anlaşılacağı üzere güç değişken bir yapıya sahiptir. Bu değişkenlik gücü kendi içerisinde farklılaştırmıştır. En genel düzeyde güç, bir kişinin istediği sonuçları elde etme yeteneğidir (Nye 2004:1). Keza güç denilince askerî güç akla gelmekte ve bir ülkenin gücünden bahsederken ne kadarlık bir silahlı kuvvetler personeline, silaha, uçağa, gemiye, teçhizata sahip olduğu vurgulanmaktadır (Bayır ve Sönmezoğlu, 2014: 11).

Sert güç, zor kullanmak ve cezalandırmak olduğundan tümüyle katı bir niteliğe sahiptir. Cezalandırma; bir devletin elindeki imkânları başka bir aktörün

çıkarlarına doğrudan zarar vermek amacıyla kullanmasıdır. Cezalandırma yöntemleri askeri kuvvet kullanımı ile birlikte ekonomik yaptırım gibi aygıtlar üzerinden de gerçekleştirilmektedir (Kardeş-Balcı, 2014:313). Keza gücü, bir devletin başka bir devlete karşı uyguladığı ve normal şartlar altında o devletin yapmayacağı bir şeyin yaptırılması şeklinde yorumlamak da mümkündür (Yılmaz, 2008: 42).

Soğuk Savaş döneminde tercih edilen “sert güç” kavramı, yenedünya düzeniyle uluslararası örgüt ve medyanın artan etkisi sonucunda yerini “yumuşak güce” bırakmıştır. Birçok devlet, yumuşak gücü bir siyaset biçim olarak kullanmaya ve birtakım araçlarla bunu uygulamaya koyma çabası içerisinde olmuştur. Gücün diğer yüzü olarak bilinen yumuşak güç kavramının uluslararası ilişkilerde teori haline getirilmesi Amerikalı siyaset bilimcisi ve eski ABD Savunma Bakan Yardımcısı Joseph S. Nye tarafından gerçekleştirilmiştir (Yegin, 2015: 10). Bu kavram ilk defa, 1990 yılında Nye’in yayınladığı “Liderliğe Zorunluluk: Amerikan Gücünün Değişen Doğası” isimli kitabında ele alınmıştır. 2004 yılında, yine Nye tarafından “Yumuşak Güç: Dünya Siyasetinde Başarının Yolu” başlığıyla yayınlanan çalışmasında, yumuşak güç kavramı ayrıntılı olarak incelenmiştir. Sert güç kullanılmasına karşış birliğine dikkat çeken Nye, yumuşak gücü; “Eğer istediğim şeyi istemeni sağlayabilirsem, o zaman yapmak istediğim şeyi yapmaya seni zorlamama gerek yoktur”, diyerek kavramın mantığının açıklamıştır. Ona göre, “Yumuşak güç; bir ülkenin çekim gücüyle istediğini elde etmesidir.” (Nye, 2002: 60-76; Şahin ve Çevik, 2015: 4). Nye, “yumuşak güç basit ifade ile bir ülkenin dünya siyasetinde istediği sonuçlara, onun değerlerine hayran olan, onu örnek alan, refah seviyesine ve fırsatlarına özenen ülkelerin kendisini izlemesiyle ulaşmasıdır” (Nye, 2004:15-16).

Bu tanımlamalardan yola çıkarak, yumuşak gücün bir ülkenin diğer ülkeler üzerinde kaba güç kullanmasından daha çok, onlar üzerinde çekicilik uyandırmak

suretiyle hedeflerine ulaşmaya çalışmak olduğunu söylemek mümkündür. Yumuşak güç genel hatlarıyla ikna yeteneğinin, eğitimin, bilginin, iletişimin, kültürün, ticaretin, dış yardımın, yatırım ve pazarlamanın, kamuoyunun, devletin çıkarlarının, değerlerini ve politikalarını desteklemesi hedefiyle kullanılması anlamına gelmektedir. Başka bir deyişle yumuşak güç hükümetlerin insanların gönüllerini ve beyinlerini kazanma savaşıdır (Erdal, 2012:535-536).

Nye'ye göre;

“uluslararası siyasette yumuşak güç üreten kaynaklar, büyük ölçüde bir örgütün veya ülkenin kendi kültüründe ifade ettiği değerlerden, kendi iç uygulamalarıyla ve politikalarıyla belirlediği örneklerden, başkalarıyla ilişkilerini ele alma biçiminden ortaya çıkmaktadır. Bununla beraber hükümetler bazen yumuşak gücü kontrol etmede ve uygulama sürecinde zorlanabilir, fakat bu onun önemini azaltmamaktadır” (Nye, 2004:8).

Bir ülkenin yumuşak gücü esas olarak üç kaynağa dayanmaktadır. Bunlar; kültür, politik değer ve dış politikadır (Demir, 2012: 16; Sümer, 2020: 1145). Ülkelerin kültürleri evrensel değerleri; politikaları, başkalarının paylaştığı değerleri ve çıkarları teşvik ettiğinde, yarattığı çekim ve görev ilişkileri nedeniyle istenilen sonuçları elde etmeyi kolaylaştırmaktadır. Dar görüşe sahip kültürlerin yumuşak güç üretme olasılığı daha düşüktür (Nye, 2004:11). Yurtiçi ve yurtdışındaki hükümet politikaları bir başka potansiyel yumuşak güç kaynağıdır. Bir ülkenin yumuşak güç statüsüne kavuşmasının önünü açan ve onu çekim merkezi haline getiren unsur özgürlükleri ve özgürlükleri önceleyen, temel hak ve özgürlükleri güvence altına alan, aynı zamanda adil, şeffaf ve demokratik bir sistemin mevcut olmasıdır (Kalin, 2011:9).

Keyman'a göre;

“Türkiye’nin dışpolitikada yumuşak gücünü pekiştiren unsurlar arasında çok kültürlülüğü, sorun çözmedeki pro-aktifliği, ekonomik dinamizmini, ekonomideki açıklara rağmen insanî kalkınmadakisürdürülebilir başarısı, demokratikleşme ve çoğulculuğa ilişkin devam eden eksiklere rağmen modernleşmedeki ilgi çekici deneyimi, demokratik siyasal sisteme bağlılığı, gerçekçi ve etkin bir dışpolitika yapmanın açıklarına rağmen diyalog temelli iyi komşuluk diplomasisi” yer almaktadır (Keyman, 2010:1-20).

Türkiye, yumuşak gücü bir uluslararası siyaset aracı olarak kullanmaya ve bu yönde politikalar geliştirmeye çalışmıştır. Bu amaca yönelik TİKA ve Yunus Emre Enstitüsü, Kamu Diplomasisi Enstitüsü ve AFAD gibi hayata geçirilen kurum ve kuruluşların yanında televizyon dizileri, iktisadi birlikler ve sivil toplum kuruluşları gibi devletten bağımsız olarak ortaya çıkan yumuşak güç araçları Türkiye’nin son yıllarda bu alanda etkin bir aktör olarak rol oynamasını sağlamıştır (Telci,2015:525).

3. Türkiye-Afganistan İlişkileri

Türkiye-Afganistan ilişkileri, Osmanlı İmparatorluğu dönemine kadar uzanmaktadır (Dashti, 2021:125-152. 18.yüzyılın ortalarında başlayan ikili ilişkiler 2. Abdülhamid zamanında (1876-1909) ivme kazanmıştır. Bu dönemde Habibullah Han’ın davetiyle bir heyet ilk defa Türkiye’den Afganistan’a gitmiş, başta eğitim ve sağlık olmak üzere farklı alanlarda büyük katkılarda bulunmuştur. Afganistan’ın ilk devlet hastanesi Türk uzmanların yardımıyla, 1912 yılında yapılmıştır. Fakat resmi ve diplomatik ilişkiler, 1 Mart 1921’de imzalanan Türk-Afgan antlaşması ile gerçekleşmiştir (Akbaba, 2018:17-18; Dashti, 2021:125-152).

Türkiye ile Afganistan arasındaki diplomatik ilişkiler, Mustafa Kemal Atatürk ve Amanullah Han arasındaki dostluk ilişkilerine paralel hız kazanmıştır. Birbirlerine kardeşim veya biraderim diye hitap eden iki lider arasındaki ilişki Emir Amanullah Han'ın Türkiye'yi ziyareti ile daha da güçlenmiştir (Şimşir, 2019:151).

Mustafa Kemal Atatürk, bu ziyaret sebebiyle yaptığı konuşmada;

“Kral Hazretleri, Türk milleti ve Cumhuriyet Hükümeti ve ben, Zat-i hükümdarlarını ve kraliçe hazretlerini Türkiye de görmekten pek ziyade memnunuz... Bugün kardeş Afgan milletine asil ve kıymetdar şahıslarında temsil eden has biraderim Kral Hazretlerini ve muhterem Kraliçe Hazretlerini hükümet merkezimiz Ankara'da Türk milleti ve devleti adına şahsen selamlamakla bahtiyarım. Afgan milleti ile menşei Orta Asya olan ecdadımız arasındaki münasebetler ve kardeşlik bağları çok eskidir. Tarihin silinmez sahifeleri münasebetlerin ebedi hatıraları ile doludur. İki eski ve kahraman milletin bugünkü evlatları, bizleri uyandıran o sahifeleri büyük alaka ile mütalaa etmeliyiz” demiştir (Şimşir, 2019:166-167).

Öte yandan, 25 Mayıs 1928'de Ankara'da Türk-Afgan Ebedi Dostluk Antlaşması imzalanmıştır. Atatürk, çok sayıda Türk uzmanını Afganistan'a göndererek Amanullah Han'ın başlattığı reform ve modernleşme çalışmalarına büyük katkı sağlamıştır (Akbaba, 2018:130-131).

Amanullah Han döneminden sonra, iki ülke arasında kısa süreli bir kopukluk yaşanmasına rağmen Nadir Şah'ın tahta geçmesi ile Türkiye ile kurulan güçlü ilişkiler yeniden başlamıştır. Nadir Şah döneminde Türkiye'den çok sayıda sağlık ve eğitim uzmanı Afganistan'a gönderilmiştir. Bu uzmanlarda biri, Prof. Dr. Kâmil Rıfkı Urga, 17 yıl boyunca Afganistan'da hem kral ailesinin doktorluğunu yapmış, hem de Kabil Tıp Fakültesini kurmuş ve kralın emriyle fakültenin dekanlığını

üstlenmiştir (Dashti, 2021:125-152). Tıp fakültesindeki kitapların birçoğu, Türklerin yoğun çalışmaları sonucu Farsçaya tercüme edilmiş, böylece öğrencilerin yabancı kaynaklardan faydalanmaları sağlanmıştır. Türkiye'den gelen uzmanlar, Afganistan'ın sağlık ve eğitim kurumlarının temelini atarak büyük katkılarda bulunmuşlardır (Akbaba, 2018:130-131; Şimşir, 2019: 233).

Nadir Şah'ın babası Zahir Han döneminde, Türkiye ile Afganistan arasındaki ilişki ve dostluk, tüm hızıyla devam etmiştir. Türkiye'nin, Amanullah döneminde Afganistan'ın modernleşme sürecine katkı sağlamak hedefiyle başlattığı yardımlar Zahir Şah döneminde de devam etmiştir. Türkiye'den giden Fahreddin Altay Paşa Kabil'i, Afgan Dışişleri Bakanı Feyz Muhammed Han ve Harbiye Bakanı da Ankara'yı ziyaret etmişlerdir (Akbaba, 2018:102-103).

Bu dönemde Türkiye, İran ile Afganistan arasında sınır ihtilafının çözümünde, her iki ülkenin de talebi ile hakemlik yapmıştır. 15 Mayıs 1935 yılında Afganistan-İran sınır anlaşmazlık sorununun Türkiye tarafından görevlendirilen General Fahrettin Paşa'nın hakemliği ile halledilmesi, ilgili devletlerin ortak hareket etmesini gerektirmiş ve 1937 yılında Sadabad Paktının imzalanmasına da zemin hazırlamıştır (Dashti, 2021:125-152; Küçük, 2018:307-333).

Afganistan, 1938'de Atatürk'ün vefatı dolayısıyla bir haftalık resmi ulusal yas ilan eden ve ülkede bayrakları yarıya indiren tek ülke olmuştur (Dashti, 2021:125-152). 1978 yılına gelindiğinde bilhassa soğuk savaş şartları bağlamında ilişkiler geri plana bırakılmıştır. Afganistan'daki iç savaşı "kardeş kavgası" olarak niteleyen Türkiye, sona erdirilmesi için bir yandan çeşitli politikalar geliştirip faaliyetlerde bulunurken, diğer yandan bu konudaki uluslararası çalışmalara olarak katılmıştır. Ayrıca Türkiye, 1992-1998 yılları arasında Afganistan'a yaklaşık 7,5 milyon dolar tutarında insani yardım yapmıştır (Çınarlı 2009: 157; Ertuğrul 2021).

Taliban'ın iktidara gelmesi üzerine Türkiye, Özbek ve Türkmenlere daha yakın durmuştur. Bu dönemde Taliban karşıtı Afganistan Kuzey İttifakı ile ilişkilerini korumuş, Mezar-i Şerif'in kontrolünü elinde tutan Özbek lider General Abdulraşid Dostum'a destek vermiştir (Kuğu, 2020: 168).

11 Eylül olaylarının ardından ABD'nin Afganistan'a müdahalesiyle başlayan yeni dönemde Türkiye, NATO çerçevesinde Afganistan'ın yeniden yapılanma sürecine katkı sağlamıştır. Türk askerleri muharip olmayan "Kararlı Destek Misyonu" kapsamında Afganistan güvenlik güçlerinin eğitimine destek vermiştir. 2001'den itibaren 5binin üzerinde ordu ve 9913 polis gücüne eğitim imkânı sağlanmıştır. Türk şirketleri Amu Derya havzasındaki petrol ve doğal gaz araması için büyük yatırım yapmıştır (Tamanna, 2014: 52; Ertuğrul, 2021).

4. TİKA'nın Faaliyetleri

TİKA, 24.01.1992 tarih ve 480 sayılı kanun ile Dışişleri Bakanlığına bağlı bir teknik yardım teşkilatı olarak "Kültürel, Ekonomik ve Teknik İşbirliği Başkanlığı" adı ile kurulmuştur. Aynı yıl yapılan bir değişiklikle TİKA, Dışişleri Bakanlığından ayrılarak Başbakanlığa bağlanmıştır (Şahin ve Çevik, 2015:244).

TİKA, 2001'de yapılan köklü değişikliklerin neticesinde ilgili devlet bakanlığına bağlı tüzel kişilik olmuştur. Böylece Dışişleri bürokrasisinden ayrı bir şekilde davranabilen ve Türkiye'nin yumuşak güç politikalarında koordinasyon sağlayan bir üst kurum haline gelmiştir (Aydemir, 2017:233-248). Son olarak, 2 Kasım 2011'de değişiklik yapılmış, kurum Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı adı altında yeniden yapılandırılmıştır (Yılmaz, 2018:141-184).

Söz konusu kuruluşun amacı;

“1992 yılında Sovyetler Birliğinin dağılmasıyla bağımsızlığını kazanan Türk Cumhuriyetleri ve Balkan ülkeleri başta olmak üzere, gelişme yolundaki ülkelerin kalkınmalarına yardımcı olmak, bu ülkelerle ekonomik, ticari, teknik, sosyal, kültürel ve eğitim alanlarındaki işbirliğini projeler ve programlar aracılığıyla geliştirmek, bu yoldan, gelişme yolundaki ülkelere yapılacak yardımlarla ilgili işlemleri yürütmek” olarak belirtilmiştir (Hatipoğlu, 2021).

TİKA, 150'ın üzerinde ülkede teknik yardım faaliyetlerini sürdürmektedir. Merkez teşkilatına bağlı bulunan, 54 ülkedeki 56 Program Koordinasyon Ofisi ile farklı alanlarda çalışmaktadır. Proje yürütmenin yanı sıra TİKA, değişim programları ile uzman alanlara yönelik eğitim vermektedir (Hatipoğlu, 2021; Anadolu, 2018). Kurum, eğitimden sağlığa, kültürden sanata, tarihten arkeolojiye kadar birçok konuda önemli faaliyetler yürütmektedir. Böylelikle klasik diplomatik alan da dâhil olmak üzere geniş bir perspektife sahip olmuştur. Tüm bunları “Teknik Yardım Faaliyeti” çerçevesinde gerçekleştirmiş, bir süre sonra bazı görevlerini yeni kurumlara bırakmıştır (Yılmaz, 2008:141;184; Aydemir, 2017: 233-248) .

TİKA'nın Afganistan'da sürdürmekte olduğu projelerin başında sağlık sektörü gelmektedir. Bugüne kadar farklı bölgelerde uygulanan sağlık projeleri halkın hizmetine sunulmuştur. TİKA, Afganistan'da 2005-2014 yılları arasında toplam beş hastane ve 22 klinik inşaatı ve onarımını yapmıştır(TİKA,2021). Ayrıca Talokan Afgan-Türk Ana Çocuk sağlığı merkezi, Şibirgan Afgan-Türk Çocuk Hastanesi, Meymene Afgan-Türk Dostluk Hastanesi, Hoca Bahauddin Afgan-Türk Dostluk Ana Çocuk Sağlığı Merkezi, Kabil Atatürk Çocuk Hastanesi TİKA tarafından işletilmekte ve her türlü destek sağlanmaktadır. Bunun yanında Afganistan'ın kuzey bölgesinde Şibirgan şehrindeki Afgan-Türk Çocuk Hastanesine ilaç temin edilmiştir. Herat Guzere Devlet Hastanesine ek bina yapılmıştır. Ayrıca Atatürk

Çocuk Hastanesine; laboratuvar ekipmanları, ameliyat setleri, tam teşekküllü beş adet ambulans, ultrason cihazı, küvez ve morgdan oluşan 41 kalem sağlık malzemesi temin edilmiştir(TİKA,2021).

2005 yılından itibaren hizmet vermeye başlayan Faryab Vilayetinin en büyük hastanesi olan Afgan-Türk Dostluk Hastanesi, 170 yatak kapasitesine sahiptir. Bununla birlikte Cevizcan Velayetindeki Afgan-Türk Dostluk Çocuk Hastanesi, 75 yatak kapasitesi ile hizmet vermektedir. Söz konusu hastane Afganistan'ın kuzey bölgesinde tek çocuk hastanesi olması yanında, bir adet çocuk cerrahi bölümüne sahiptir. Öte yandan TİKA, Afganistan Cumhurbaşkanlığı Muhafız Birliği'nde görevli doktor ve sağlık personelinin oluşan heyetlerin kapasitelerinin artırımına yönelik sağlık alanında eğitim vermiştir. "Afganistan'da görülen nitelikli sağlık personeli sıkıntısının giderilmesine katkıda bulunmak" adına gerçekleştirilen proje sağlık personelinin eğitimi için yapılmıştır. Bu kapsamda 154 doktor, hemşire, teknisyen ve laborant dâhil, Afgan sağlık uzman personeli Türkiye Sağlık Bakanlığı ve Ankara hastanelerinde çeşitli konularda eğitim görmüşlerdir. TİKA'nın Afganistan'da 2005 ve 2013 yılları arasında hayata geçirdiği sağlık hizmetlerinden 5 milyona yakın Afgan yararlanmışır (TİKA, 2021).

TİKA'nın Afganistan'da gerçekleştirdiği projeler, bölgeden bölgeye farklılık gösterse de genelde kadınların ihtiyaçlarının karşılanması, sosyal statülerinin güçlendirilmesi ve iktisadi durumlarının iyileştirilmesi amaçlı olmuştur. Bu maksatla TİKA, son 10 yılda kadınları bilhassa sosyal ve ekonomik yönden destekleyecek yaklaşık 280 projeyi hayata geçirmiştir. Bu kapsamda, 90 mesleki eğitim programı gerçekleştirilmiş, bina inşası, tadilatı ve donanımı yapılmış, 15 kız okulu inşa edilmiş, 12 kız okulu onarılmış ve 40 okula yardım yapılmıştır. Kültürel faaliyetler kapsamında, 8 Mart Kadınlar Günü'nde Afgan sivil toplum kuruluşlu Afgan Kadın Hizmetleri ve Eğitim Derneği (AWSE) ile işbirliği yapılarak "Afganistan

Seçimlerinde Kadınların Etkinliği" konulu bir sempozyum düzenlenmiştir(TİKA,2021).

Keza 25 kadın merkezine bina inşası, tadilat ve donanım malzemesi desteğinin yanı sıra 2 kız öğrenci yurdu yapılmış, 18 kız öğrenci yurdunu onarımı ve donanımı sağlanmıştır. Öte yandan, 7 kadın ve doğum merkezi inşa edilmiş, 11 merkezin onarımı yapılmış ve 17 merkeze donanım desteği sağlanmıştır. Bunların yanı sıra sempozyum ve kongre gibi 16 çeşitli etkinlik desteklenmiştir.2018 yılında Afganistan'ın Mezar-ı Şerif şehrinde kadınlara ilişkin meslek kazandırma kursları düzenlemiş ve 200kursiyer okuma-yazma, nakış-dikiş, Kur'an-ı Kerim, kuaförlük ve Türkçe kurslarından yararlanmıştı. Buna benzer bir diğer meslek edindirme kursu Semengan Vilayeti Aybek ilçesinde düzenlenmiş ve 6 ayda 150 kursiyer faydalanmıştır(TİKA,2021).

TİKA'nın bir diğer projesi, Mevlana'nın doğduğu evin restorasyonu olmuştur. Afganistan'ın kuzey bölgesinde Belh şehrinde bulunan ev zaman içinde tahribata uğramıştır. İki ülkenin ortak değeri sayılan Mevlana'nın dünyaya geldiği evin restorasyon çalışması Türkiye Dışişleri Bakanlığı tarafından Afganistan'ın imarı için ayrılan fondan finanse edilerek TİKA başkanlığınca gerçekleştirme kararı alınmıştır(TİKA,2021). 2019 yılında Afganistan Dışişleri Bakanı Salahuddin Rabbani, TİKA Afganistan koordinatörü Recai Kılınc ile görüşmesinde TİKA'nın Afganistan'da yürüttüğü önemli faaliyetlerini takdir ederek bahsi geçen evin restorasyon çalışmalarının başlatılması talebinde bulunmuştur (Afganistan Dışişleri Bakanlığı, 2019).

TİKA'nın Afganistan'da önemli projelere imza attığı bir diğer alan eğitimidir. TİKA, 2005-2014 yılları arasında Afganistan'ın farklı bölgelerinde 280 eğitim projesini hayata geçirmiştir (Subhekabul Gazetesi,2021). Ayrıca Mezar-ı Şerif'in en büyük ve eski liselerinden olan, 5.500 öğrencinin eğitim gördüğü Fatıma Belh-i Kız Lisesinin tadilatı ve çevre düzenlemesi tamamlanmıştır. Buna ek olarak Belh

üniversitesi bünyesindeki tıp fakültesi mikrobiyoloji ve patoloji laboratuvarlarına tadilat ve malzeme temin edilmiştir.

TİKA ve Trakya Üniversitesi işbirliğinde Afganistan'dan gelen 23 kişilik öğretmen gurubuna 10 gün süreyle Bilim, Teknoloji, Mühendislik ve Matematik (STEM)eğitimi verilmiştir (TİKA Annual Report 2015: 35; TİKA, Annual Report, 2019: 52).

2005 yılından 2018 yılına kadar Afganistan'da 100'e yakın okul inşası gerçekleştirilmiş ve 120 bin üzerinde öğrencinin iyi ve sağlıklı şartlarda eğitim hizmeti almaları sağlanmıştır. Ayrıca Afganistan'ın başkenti Kabil'de faaliyet gösteren ve ülkenin ikinci büyük üniversitesi olan Şehit Prof. Rabbani Eğitim Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyat Bölümü bünyesindeki kütüphanenin onarımı gerçekleştirilmiştir (Kabul Eğitim Üniversitesi, 2020; Kabul Yunus Emre Enstitüsü, 2018).

Afganistan'ın kuzey bölgesindeki Meymene Şehrinde inşa edilen ebe okulu TİKA, tarafından işletilerek ebe olmak isteyenlere eğitim verilmiştir (TİKA, Annual Report, 2017: 54). Keza TİKA tarafından inşa edilen Cevizcan Mesleki ve Teknik Eğitim Kurumu binası 1.200 öğrenci kapasiteli yurt binalarıyla donatılmış, okulun teorik ve uygulamalı eğitim kapasitesini artırmak hedefiyle gereken destek sağlanmıştır (TİKA, Annual Report, 2019, s. 48). 2020 yılında Afganistan'ın güney bölgesinde Kandahar velayetindeki Serdar Davut Han kız lisesinin ek bina inşaatı ve tadilatı yapılmıştır (TİKA, Faaliyet Raporu, 2020: 84).

Bunlara ek olarak 1935'li yıllarda Türkiye'nin destekleriyle kurulan ve Afganistan'ın tek subay yetiştirme okulu Kabil Askeri Lisesi yatakhane binasının onarımı yapılmıştır. Söz konusu okulda öğrenim gören öğrencilerin Türkçe öğrenmeleri için de Türkçe Dili eğitim hizmeti de verilmiştir (TİKA, 2021).

TİKA, Afganistan'ın kuzey bölgesindeki Sar-i Pul Vilayeti yetimhanesine donanım desteği sağlamıştır. Ayrıca 2015 yılında Belh Vilayeti Mezar-ı Şerif şehrinde 7.500 öğrencinin eğitim gördüğü Bahter Lisesi için 42 sınıf, bir kütüphane, bir konferans salonu, kimya, biyoloji, fizik ve bilgisayar laboratuvarlarından oluşan üç katlı yeni hizmet binası yapılmıştır (TİKA, Annual Report,2015:28).

2017 yılında Kabil'de 16 sınıftan oluşan Mahmud Tarzi Lisesinin yapımı tamamlandıktan sonra eğitim öğretime açılmıştır. Aynı yıl içinde Allauddin Kız yetimhanesi ve Kabil Kız Meslek Enstitüsü binalarının tefrişat çalışmalarının yapılması yanı sıra Kabil'de Şehit Bülent Aydın Camisi ve Şibirgan şehrinde Ali ŞirNevai Camisi Türk-Osmanlı mimarine uygun şekilde inşa edilmiştir (TİKA, Annual Report,2017:40-74, TİKA, 2021).

Ayrıca TİKA, “Su medeniyet ve hayattır” anlayışıyla özellikle kuraklığın görüldüğü kırsal kesimde yaşayan kadınların yaşam kalitesini ve temiz suya erişimini artırmak hedefiyle, 2005-2014 yılları arasında 135 su kuyusu açmış ve binlerce kişinin kullanımına sunmuştur. Ayrıca 2019 yılında Afganistan'ın çeşitli bölgelerinde derinliği 35 ile 85 metre arasında değişen 100 civarı su kuyusu açılmıştır.Bu kuyulardan yaklaşık 40.000 kişi faydalanmaktadır (Nawabi,2019: 79-91). Aynı yılda Afganistan'ın Herat vilayeti ve çevresinde yayın yapan Asya televizyonunun teknik altyapısı, yayın kalitesini ve kapsama alanını artırmak için yenilenmiştir. Söz konusu TV, haber programları yanı sıra Afgan halkı ile Türkiye arasındaki bağları güçlendirmeye yönelik programlar gerçekleştirmektedir (TİKA Annual Report, 2019: 85).

Türkiye'nin Kabil Büyükelçisi Oğuzhan Ertuğrul, 30 Haziran 2019'de Afganistan güneyinde Afgan-Türk Okulu Celâlâbad Erkek Lisesindeki konuşmasında;

“Afganistan, Türkiye'nin en çok kalkınma yardımı yaptığı ülke konumunda olduğunu, eğitim alanında binden fazla projeyi hayata

geçirdiklerini, projelerin çoğunluğunun da eğitim alanında olduğunu” açıklamıştır. Ayrıca “Türkiye'nin eğitim bursu verdiği ülkeler sıralamasında Afganistan'ın ilk sırada yer aldığını” dile getiren Ertuğrul, bu yardımların devam edeceğine vurgu yapmıştır (Anadolu Ajansı Farsça, 2019).

TİKA Kabil Koordinatörü Zühtü Çal, TİKA'nın kalkınma çalışmalarının bundan sonra da devam edeceğini belirtmiş, Kabil Tıp Üniversitesi Rıfki Kamil Urga Sanatoryumunun restorasyon çalışmalarıyla ilgili;

“Atatürk ile Afganistan Kralı Emanullah Han'ın Türkiye Cumhuriyeti devletinin kuruluşundan itibaren başlayan yakın dostluğu dolayısıyla Afganistan'a gelen doktor ve bilim adam Rıfki Kamil Urga adına, Afganistan tarafından inşa edilen ancak daha sonra savaş ve bakımsızlık nedeniyle kullanılmaz hale gelen bina aslına uygun restore, aynı alanda Kabil Tıp Üniversitesince kullanılmak üzere bir kadın doğum hastanesi inşa edilecektir. Projenin 3 yılda bitirilmesi planlanmaktadır. Ayrıca önümüzdeki yıl içerisinde Afganistan devleti ve halkının ihtiyaçları göz önünde bulundurularak, başta eğitim ve sağlık sektörleri olmak üzere, diğer alanlarda da ülke genelinde proje ve faaliyetler gerçekleştirileceğiz” açıklamasında bulunmuştur (Tolonews Farsça,2021).

Türkiye, dünyayı etkisi altına alan Covid-19 salgını ile mücadele kapsamında,2020 yılında Afganistan'a sağlık yardım malzemesi göndererek dayanışma içinde olmuştur. Türk-Afgan dostluğunun somut bir göstergesi olarak, 10'ar vantilatör, oksijen regülatörü, nebulizatör, 30 bin tespit kiti, 25 bin N95 maske ile 50 bin cerrahi maske, 3 PCR cihazı, çeşitli ilaçlardan oluşan tıbbi ve laboratuvar ekipmanları Afganistan'a ulaştırılmıştır (Pajhwok Farsça, 2020). Ayrıca Türkiye, 23-24 Kasım 2020 tarihinde Cenevre'de düzenlenen Afganistan Bağışçılar

Konferans'na katılarak, gelecek iki yıl için 75 milyon dolarlık yardım taahhüdünde bulunmuştur (Anadolu Ajansı, 2020). Türkiye'nin 2004'ten bu yana Afganistan'a gerçekleştirdiği yardımlar 1,1 milyar doları geçmiştir (Kohandazh, 2018).

5. Kabil Yunus Emre Enstitüsü'nün Faaliyetleri

Türkiye, kültürel kapasitesini dış politikasında etkin bir şekilde kullanmak hedefiyle Yunus Emre Vakfını Mayıs 2007'de kurmuş ve 2009'da faaliyete geçirmiştir (Tahran Yunus Emre Enstitüsü, 2021).

Vakfın kuruluş amacı;

“Türkiye’yi, Türk dilini, tarihini, kültürünü ve sanatını tanıtmak; bununla ilgili bilgi ve belgeleri dünyanın istifadesine sunmak; Türk dili, kültürü ve sanatı alanlarında eğitim almak isteyenlere yurt dışında hizmet vermek; yurt dışındaki üniversite ve sivil toplum örgütleri, ilgili diğer gerçek ve tüzel kişiler ile ortak projeler yürütmek ve yazılı ve görsel medyada süreli veya süresiz yayınlar yapmak ve Türkiye’nin diğer ülkeler ile kültürel alışverişini arttırıp dostluğunu geliştirmek” olarak belirtilmiştir (Yunus Emre Enstitüsü Raporu, 2019: 9).

Diğer uluslararası aktörler gibi Türkiye, bölgede ve uluslararası siyasi arenada nüfuz alanlarını genişletmek amacıyla kültürel diplomasiyi benimsemiştir. Bu amaçla kurulan Yunus Emre Enstitüsü, Türkiye'nin kamu/kültürel diplomasi aracı olarak Türk kültürünü, sanatını, tarihini ve dilini dünyaya doğru bir şekilde tanıtmayı ve bunlarla ilgili bilgi ve belgeleri dünyanın istifadesine sunmayı vazife edinmiştir. Bu kapsamda yurt dışındaki kültür merkezleri, buldukları bölge ve şehirlerde yerel katılıma önem vermekle beraber yerel hassasiyetleri de dikkate alarak kültürel etkileşim faaliyetlerini icra etmektedir (Ekşi, 2015:353).

2009 yılından itibaren Yunus Emre Vakfı, dünyanın çeşitli bölgelerinde, 48 ülkede bulunan 58 kültür merkeziyle faaliyetlerini sürdürmektedir. Bunun yanı sıra 50 farklı ülkede 101 Türkoloji Bölümünün açılmasıyla dünyanın çeşitli yerlerinde toplam 159 irtibat ofisinde hizmet vermektedir. Ayrıca, Enstitü kültürel faaliyetlerin yanı sıra 500'ün üzerinde eğitim kurumuyla işbirliği içerisinde olup Türkoloji bölümlerini desteklemeye yönelik faaliyet yürütmektedir. Enstitü, kültürden bilime, sanattan ticarete kadar birçok alanda yurt dışında önemli projeleri hayata geçirmektedir. Bunun yanında Enstitü, Türkiye'nin uluslararası alanda görünürlüğünü ve güvenilirliğini artırmak amacıyla çeşitli kültürel etkinliklere aktif şekilde katılım sağlamak ve Türkiye'ye sempatiyle bakan insanların sayılarını artmasında büyük rol oynamaktadır (Yunus Emre Enstitüsü Raporu 2019: 9-12, Kabil Yunus Emre Enstitüsü, 2020).

Enstitünün Türk dilini yaygınlaştırmak için yürüttüğü en önemli projelerden biri Türkoloji bölümü projesidir. Bu kapsamda Türkiye'den Türkoloji bölümü öğretim elemanları, Enstitü ile işbirliği protokolü imzalayan üniversitelerin Türkoloji bölümlerine ve üniversiteler bünyesinde hizmet veren Türkçe kurslarına 10 ay süreyle görevlendirilmektedir. Ayrıca Enstitü, Türk kültürünün tanıtımını yapmak ve kültürel etkileşim sağlamak amacıyla değişim programı kapsamında her yıl Türkçe Yaz Okulu projesini uygulamaktadır. Söz konusu proje ile Enstitü merkezlerinde eğitim gören öğrenciler Türkiye'ye gelerek Türkçe pratik yapma fırsatını bulmakta, Türk kültürünü, sanatını ve tarihini yerinde öğrenebilmektedir (Ekşi 2015: 357-358).

Yunus Emre Enstitüsü Afganistan'da 2013 yılında açılmıştır. Kabil Üniversitesi ile Yunus Emre Enstitüsü arasında imzalanan işbirliği protokolü çerçevesinde Kabil Yunus Emre Enstitü Merkezi, Kabil Üniversitesi bünyesinde hizmetlerini sürdürmektedir (Başar, 2018:1-20).

20 Eylül 2019 yılı itibarıyla Yunus Emre Enstitüsü Afganistan'ın çeşitli bölgelerinde eğitim alanında 400'e yakın projeyi hayata geçirmiştir. Örneğin, Afganistan'ın başkenti Kabil'deki "Okuma-Yazma Seferberliği" kapsamında bugüne kadar yüzlerce Afgan kadını okuma ve yazma öğrenmiştir. Enstitü'nün 2020 raporlarına göre, 2013 itibarıyla Türkoloji bölümleri ile diğer kurs yerlerinde 5 bin kişi Türkçe öğrenmiştir. Afganistan, Yunus Emre Enstitüsünün faaliyetlerinden yararlanan ülkeler arasında Azerbaycan'ın ardından ikinci sırada yer almıştır. Ayrıca Afganistan üniversitelerinde Türkçe, İngilizceden sonra son derece ilgi gören ve tercih edilen yabancı dil konumuna yükselmiştir (Yunus Emre Enstitüsü 2018-2019 Faaliyet Raporu; Anadolu Ajansı, 2020).

Türkiye'nin milli bayramları, Afganistan'da da büyük coşkuyla kutlanmaktadır. Türkiye ile ilgili film gösterimi, seminerler, Mevlana okumaları, Yunus Emre okumaları ve Şeb-i Arus törenleri gibi çeşitli kültürel programlar düzenlenmektedir. Öte yandan her yıl Türk dünyasının değerli Türk Şairi Ali ŞirNevai ve Babür İmparatorluğu'nun kurucusu Babür Şah'ı anma programları Afganistan'ın farklı vilayetlerinde yapılmaktadır. Buna ek olarak her yıl Türkiye-Afganistan siyasi ve kültürel ilişkilerini konu alan "Altaylardan Tuna'ya Türk Dili Dünyası" gibi konferanslar da düzenlenmektedir (Kabil Yunus Emre Enstitüsü,2019).

Afganistan'da Türkoloji bölümü kurulması amacıyla Türkiye Cumhuriyeti Büyükelçiliği ile Afgan hükümeti arasındaki görüşmeler,22 Şubat 2001'de sonuca ulaşmış ve ilk defa Türkoloji bölümü Kabil Devlet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nin bünyesinde açılmıştır (Hayri, 2010: 48-58). Türkoloji bölümü, 2002-2003 yılında Afganistan'ın muhtelif bölgelerinden öğrenci alımına başlamıştır. Sonraki yıllarda Gazi Üniversitesi ile imzalanan protokol ile Türkoloji bölümünün öğretim görevlileri ve öğrencilerine Türkiye'de kısa dönemlik staj yapma imkânı sağlanmıştır (Faozi, 2018: 772-780; Hayri, 2010: 48-58).

2004'te Türkoloji bölümünü devralan TİKA, gereken desteği sağlamış, öğretim elemanlarının sayısını artırmak hedefiyle Türkiye'de Türk Dili ve Edebiyatı bölümlerinden mezun olan Afganları da almıştır. 2018 yılı itibarıyla Türkoloji bölümünde 11 yerel öğretim görevlisi ile birlikte Türkiye'den görevlendirilen iki öğretim üyesi hizmet vermektedir. Birinci ve ikinci öğretim olarak eğitim veren bölümün 580 civarında öğrencisi vardır (Faozi, 2018: 772-780). Ayrıca Türkoloji bölümünün yeni binası 2015'te TİKA tarafından yapılmıştır. Yeni bina 6 derslik, bir laboratuvar odası, bir kütüphane, 160 kişilik kapasiteli konferans salonu ve bir kafeteryadan oluşmaktadır (Bakhtarnews Farsça, 2021).

Kabil'deki ikinci Türkoloji bölümü, 2014 yılında Burhaneddin Rabbani Üniversitesi Eğitim Fakültesi bünyesinde açılmıştır. Söz konusu bölümde 6 yerel öğretim üyesi görev yapmaktadır (Faozi, 2018: 772-780). Türkoloji bölümünü 2011'de imzalanan protokol ile Yunus Emre Enstitüsü devralmıştır. Enstitüsü Afganistan'ın farklı şehirlerinde 1.600'e yakın öğrencisi bulunan 8 üniversitede faaliyet yürüten Türkoloji bölümleriyle işbirliğini sürdürmektedir. Bununla birlikte Enstitü bahis mevzusu, Türkoloji bölümlerine gereken her türlü desteği sağlamakta ve bölüm sayılarının artırılmasına yönelik çalışmalar yapmaktadır. (Kabil Yunus Emre Enstitüsü, 2019; TİKA, 2021).

6. SONUÇ ve ÖNERİLER

Türkiye-Afganistan ilişkileri, Türkiye'nin 1912 yılında Afganistan'a ilk devlet hastanesini yapmasıyla gelişmiş, 1921'de iki ülke arasında bir Türk-Afgan Dostluk Antlaşması imzalanarak diplomatik ilişkiler kurulmuş ve Amanullah Han'ın Mustafa Kemal Atatürk'ü ziyaretiyle güçlenmiştir. Türkiye, Atatürk'ün vefatında bir haftalık yas ilân eden Afganistan'a her fırsatta destek olmuş, 1992-1998 yılları arasında 7,5 milyon dolar insanî yardımda bulunmuştur.

11 Eylül 2001 saldırılarından sonra Türkiye, NATO çerçevesinde Afganistan'a asker göndermiş, diğer çabalarının yanında Afgan güvenlik güçlerinin eğitimine katkı sağlamıştır. Türkiye ayrıca, TİKA ve Yunus Emre Enstitüsü gibi kurumlar aracılığıyla dünyanın muhtelif bölgelerinde kültürel etkinliğini artırmaya yönelik eğitimden sağlığa, alt yapı çalışmalarından değişim programlarına kadar çeşitli projeler yürütmüştür. Bu bağlamda Afganistan, Türkiye'nin kamu diplomasisi faaliyetlerini yoğun bir şekilde yürüttüğü ve önemli kültürel projelere imza attığı ülkelerin başında yer almıştır.

TİKA, Afganistan'da 1.300'ün üzerinde proje uygulamıştır. Söz konusu projeler kapsamında eğitim alanında 375, sağlık alanında 258, sosyal ve kültürel alanlarda 159, tarım ve hayvancılık alanında 48 projeye birlikte ihtiyaç sahibi ailelere ve engellilere yönelik 88 projeyi hayata geçirmiştir.

Yunus Emre Enstitüsü, 2019 yılı itibarıyla Afganistan'ın çeşitli bölgelerinde eğitim alanında 400'e yakın projeyi tamamlamıştır. Enstitünün, en büyük projelerinden biri, Türkoloji bölümünün Afganistan'daki farklı üniversitelerde açılmasına yönelik yürüttüğü faaliyetlerdir. Günümüzde Afganistan'ın birçok üniversitesinde Türkoloji bölümü mevcuttur.

Bir kamu diplomasisi aracı olarak TİKA ve Yunus Emre Enstitüsünün uyguladıkları alt yapı ve kültürel etkileşim faaliyetleri sonucunda Afganistan'da, Türkiye'nin görünürlüğü ile birlikte Türk diline olan ilgi artmış, Türkiye'yi büyük hayranlıkla izleyen ve Türk kültürüne ilgi duyan azımsanmayacak bir kitle oluşmuştur. Fakat Türkiye'nin bölgede lider konumuna yükselebilmesi için kültürel etkileşim çerçevesinde enstitü sayılarını arttırması, karşılıklı değişim programları uygulaması, eğitim burslarını çoğaltması, Afgan-Türk üniversitesini açması, ortak bilimsel çalışma etkinlikleri düzenlemesi, ekonomik alanlarda daha fazla yatırım yapması yönünde uzun vadeli stratejiler geliştirmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Akbaba, T. (2018). *Türkiye Cumhuriyetinin Afganistan'a Eğitim Alanındaki Katkıları (1932-1938)*, İstanbul: Hiperlink Yayınları.

Aydemir, B. vd., (2017). Bir Dış Politika Aracı Olarak TİKA: Türkiye'nin Orta Asya Ülkelerine Yaptığı kalkınma Yardımlarının İncelenmesi, *International Journal of Academic Value Studies*, 3 (12), 233-248.

Başar, U. (2018). Afganistan'da Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Üzerine Güncel Bir Değerlendirme *Aydın Tömer Dil Dergisi*, 1,1-20.

Balcı, A. (2004). Afganistan: Ulus Devlet ve Kabilecilik Arasında, Kemal İnat, Burhanettin Duran, Muhittin Ataman (ed.), *Dünya Çatışma Bölgeleri*, Ankara: Nobel Yayınları.

Bayır, Ö. Vd. (2014). Dış Politika Analizinde Temel Öğeler, Faruk Sönmezoglu, Özgün Erler Bayır (ed.), *Dış Politika, Karşılaştırmalı Bir Bakış*, İstanbul: DER Yayınları.

Cull, N. J.(2009). *PublicDiplomacy: LessonsfromthePast*, Los Angeles: FigueroaPress.

Çınarlı, Ö. (2009). *Afganistan'daki İç Savaş ve Dış Müdahale (1989-2001)*, (Yayınlanmamış (Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Dashti, Z. (2021). Zahir Şah Dönemi Afganistan-Türkiye İlişkileri (1933-1973). *Anasay*, (17), 125-152.

Demir, V. (2012). *Kamu Diplomasisi ve Yumuşak Güç*, İstanbul: Beta Yayınları.

Ekşi, M. (2015). Kültürel Diplomasi ve Yunus Emre Enstitüsü, Mehmet Şahin ve B. Senem Çevik (ed.), *Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi*. Ankara: Nobel Yayınları.

Erdal, H. (2012). *Uluslararası İlişkiler Kavram ve Olaylar Sözlüğü*, Ankara: Barış Kitap Yayınevi.

Faozi, F. (2018). Afganistan'da Yeni Açılan Türkoloji Bölümlerinin Türk ve Afganistan Kültüre Etkisi, *ASEAD*, 5, (12), 772-780.

Fevzi, F. (2015). Afganistan'da Türk Dili ve Eğitimi, *Tehlikedeki Diller Dergisi*, 40-43.

Hayri, A. (2010). Afganistan'da Dil Politikaları, *TSA*, 1, 47-58.

Kalın, İbrahim, (2011), *Soft Power And Public Diplomacy İn Turkey, Perceptions*, 16, 5-23.

Kardeş, Şaban. vd., (2014). *Uluslararası İlişkilere Giriş*, İstanbul: Küre Yayınları.

Keyman, E. F. (2010). Globalization, ModernityandDemocracy: TurkishForeignPolicy 2009 and Beyond, *PerceptionsJournal of InternationalAffairs, Center for Strategic Research*, 15, 3-4.

Kuğu, A. (2020). *Afganistan'da İktidar Mücadelesi ve Dış Müdahale sonrası: Uluslararası Toplum İçin Bir Yol Haritası*, (Basılmamış Doktora Tezi).İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Kurtuluş, B. (2015). Türkiye'nin Kamu Diplomasisinde Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü: İnsani Yardım Kuruluşları ve İnsani Diplomasi Perspektifi, Mehmet Şahin ve B. Senem Çevik (ed.), *Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi*, Ankara: Nobel Yayınları.

Küçük, E. (2018). Türkiye'nin Arabulucu Rolü: İran-Afganistan Sınır Hakemliği", *Tarih Okulu Dergisi*, 26, 307-333.

Mark, L. (2002). *Public Diplomacy*, London: Foreign Policy Center.

Melissen, J. (2005). *The New Public Diplomacy*, London: PalgraveMacmillan.

Misbahzada, K. (2008). *Tarih-i Siyasi Muhtasar-i Afghanistan*, Tahran: Aftab Araştırma Merkezi Yayınları.

Nye, J.(2002). "The Information Revolutionand American Soft", *Asia Pacific Review*, 9(1), 60-76.

Nye, J. (2004). *Soft Power: The Means to Success in World Politics*, New York: Public Affairs.

Sarıhan, Z. (2002). *Kurtuluş Savaşımızda Türk-Afgan İlişkileri*, İstanbul: Analiz Basın Yayını.

Sümer, Gültekin, (2020). "Yumuşak Güç Yanılgısı", *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(2), 1143-1160.

Şahin, vd., (2015). *Türkiye'de Kamu Diplomasisi ve Yumuşak Güç; Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi*, Ankara: Nobel Yayınları.

Şimşir, B. N. (2019). *Atatürk Ve Afganistan*, Ankara: Türk Tarihi Kurumu Yayınları.

Tamanna, F.(2014). *Siyaseti Harici Afganistan Der Spehri Hamkariy Hayi Mentikayi*, Kabil: İhrarı Yayınları.

Telci, İ. N. (2015).Yumuşak Güç Ve Düşünce Kuruluşları: Türkiye Örneği, Mehmet Şahin ve B. Senem Çevik (ed.), *Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi*, Ankara: Nobel Yayınları.

Yegin, A.(2015). İran'ın Yumuşak Gücü, *SETA*, (118), 1-18.

Yılmaz, A. N. Vd. (2018). Türkiye'nin Orta Asya'daki Yumuşak Gücü ve Kamu Diplomasisi Uygulamalarının Analizi. *Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı*, 119 (235), 141-184.

Yılmaz, S. (2008). *Güç ve Politika*, İstanbul: Alfa Yayınları.

İnternet Kaynakları

Aydoğan, B. (2011). Rapor: Güç Kavramı ve Kamu Diplomasisi. https://www.politikadergisi.com/sites/default/files/guc_kavrami_ve_kamu_diplomasisi_-_bekir_aydogan-pdf.pdf adresinden 15/02/2021 tarihinde alınmıştır.

Ertuğrul, O. (2021). Afganistan-Türkiye Diplomatik İlişkilerinin 100. Yılı. <https://www.etilaatroz.com/119119/centennial-of-turkish-afghan-diplomatic-relations/adresinden> 15/03/2021 tarihinde alınmıştır.

TİKA: Örgüt Yapısının Dönüşümü Hakkında Bir Analiz, <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/784002adresinden> 04/03/2021 tarihinde alınmıştır.

TİKA Faaliyet Raporu.(2015). <https://www.tika.gov.tr/upload/2017/05/Faaliyet%20Raporu%202015/2015%20Faaliyet%20Raporu.pdf> adresinden 12/02/2021 tarihinde alınmıştır.

TİKA, Annual Report.(2017). https://www.tika.gov.tr/upload/2018/2017%20Faaliyet%20Raporu/AR_2017%20web.pdfadresinden 22/02/2021 tarihinde alınmıştır.

TİKA, 2019 Faaliyet Raporu, 2015<https://www.tika.gov.tr/upload/2020/06/FAAL%C4%B0YET%20RAPORU%20%C4%B0NG%C4%B0L%C4%B0ZCE/TIKAFaaliyet2019WebKapakli.pdf>adresinde n 12/03/2021 tarihinde alınmıştır.

TİKA Az İdameyi Hamkari Ash Khabar Dad, <https://subhe kabul.com/%D8%AE%D8%A8%D8%B1%D9%87%D8%A7/tika-announced-the-continuation-of-its-cooperation-in-afghanistan/>adresinden 17/02/2021 tarihinde alınmıştır.

TİKA, <https://www.tika.gov.tr/upload/2020/06/FAAL%C4%B0YET%20RAPORU%20%C4%B0NG%C4%B0L%C4%B0ZCE/TIKAFaaliyet2019ENGWebKapakli.pdf>adresinden 12/03/2021 tarihinde alınmıştır.

TİKA, <https://www.tika.gov.tr/tr/ara?s=afganistan>adresinden 12/02/2021 tarihinde alınmıştır.

TİKA, https://www.tika.gov.tr/en/news/what_tika_did_in_afghanistan_in_10_years-15837adresinden 01/04/2021 tarihinde alınmıştır.

TİKA, <https://www.tika.gov.tr/en/search?s=afghanistanadresinden> 19/02/2021 tarihinde alınmıştır.

Surosh, E. (2018). Afganistan'ın Etnik Gruplar Arasındaki Çatışmaların Temel Nedenlerinin Analizi. <https://kafkassam.com/afganistanin-etnik-gruplar-arasindaki-catismalarin-temel-nedenlerinin-analiz.htmladresinden,02/03/2021> tarihinde alınmıştır.

Yunus Emre Enstitüsü Sayfası, <https://tahran.yee.org.tr/fa/content/mwssh-ywns-mrhadresinden> 12/03/2021 tarihinde alınmıştır.

Yunus Emre Enstitüsü Sayfası, <https://kabil.yee.org.tr/faadresinden> 01/04/2021 tarihinde alınmıştır.

Yunus Emre Enstitüsü Faaliyet Raporu. (2018). <https://www.yee.org.tr/tr/yayin/2018-faaliyet-raporuadresinden> 03/03/2021 tarihinde alınmıştır.

Yunus Emre Enstitüsü, Faaliyet Raporu. (2019). https://saraybosna.yee.org.tr/sites/default/files/yayin/yee_2019_v2_31122020.pdf adresinden 09/03/2021 tarihinde alınmıştır.

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

The deep historical and cultural ties as the mutual base of the relationship between Afghanistan and Turkey dates back to the 18th century. However, official diplomatic relations between these two countries were established with the signing of the Turkey-Afghanistan Alliance Agreement on March 1 st , 1921. This relationship further strengthened especially during the period of national struggle as both countries shared the same fate. As a result of these struggles, many Afghans fought shoulder to shoulder with the Turks against the British in the Çanakkale War and were martyred. Due to this, Atatürk made a great contribution by sending a large number of Turkish experts to Afghanistan for reformation and modernization. In line with this, Amanullah Khan initiated the works and the developed political relations between the two nations created

grounds for possible cultural interaction. After the era of Amanullah Khan, the relations between the two countries were continuously maintained in a positive direction. But after the events of September 11, a new era began and following the US intervention in Afghanistan Turkey played a key role in the reconstruction process of Afghanistan within the NATO framework.

Method

The historical research method is used in this research article. The purpose of this study is to examine Turkey's foreign policy practitioners of public diplomacy in the post-2004 era, the activities of TİKA (Turkish Cooperation and Coordination Agency) and the Yunus Emre Institute in Afghanistan. In addition, the possibilities of mutual cooperation and activities between Turkey and Afghanistan are analyzed. In order to reveal the effectiveness of these activities that has been carried out, this paper investigates the events from the point of view of Afghanistan. Correct information and present accurate analysis are implemented based on the review of Persian, Turkish and literature, which stands as the primary source.

Findings & Conclusion

In recent years, in the international environment Turkey through public diplomacy began using the national interests as an active method to apply soft powers as a tool of international politics and policies to continue to develop a positive relationship. Public diplomacy that was gradually implemented during and after the cold war period, stands as the protection and development pillars of interests of the country and foreign policy objectives both at regional and global levels. One of the most important goals of public diplomacy is to ensure that a country can be more effective politically, socially and economically by influencing the public opinion of another country. Turkey has established organizations such as TİKA and Yunus Emre Institute to implement its public diplomacy. These institutions carry out important activities.

In many fields from education to health, from culture to art, and history to archeology, TİKA has executed projects that have brought major contributions to the promotion of Turkey abroad as well as the creation of groups that show Turkey's empathy in Afghanistan. On the other hand, Yunus Emre Institute as Turkey's public diplomacy tool, has gradually introduced Turkish culture, art, history and language to the world by presenting related information and documents. This institute's cultural activities have increased the visibility and credibility of Turkey in the international arena, promoting political and economic cooperation with different countries.

Afghanistan is one of the countries that Turkey's public diplomacy conducts seems to be actively involved. Afghanistan's geopolitical position, its shared common history and the existence of the Turkish nation in the country today presents deep cultural ties of the Turkish state in the heart of Central Asia with the rest of the South Asia region located right in the middle. Turkey has given a special importance to the foreign policy as a reflection of the sincere relations that started during Atatürk's era in post-Taliban Afghanistan. Since 2005, TİKA has carried out more than 1300 important projects and activities in various fields such as education, infrastructure, health, cultural cooperation, agriculture, communication, emergency and humanitarian aid. Within the scope of these projects and activities, 375 projects in the education sector, 258 projects in the health sector, 159 projects within the scope of social and cultural activities have been implemented. In addition, Yunus Emre Institute until 2019 completed nearly 400 projects in various regions of Afghanistan in the field of education. One of the biggest projects of the Institute is the activities of the department of Turkology in different universities in Afghanistan. Turkey, as a country with the potential of soft power, has worked in the context of public diplomacy, which has been adopted by the people of Afghanistan.

At the end of this study, it is observed that since 2001, Turkey has been extensively involved in developmental processes and has increased its aid to Afghanistan. Particularly, until recently Afghanistan has been the country where it has received the most assistance from Turkey. Approximately more than one billion USD Dollar worth of projects have been implemented by TİKA and Yunus Emre institutes in Afghanistan. In doing so, Turkey has won hearts of people of Afghanistan with its assistance and increased its visibility in the country. It is concluded that the educational, economic and cultural projects carried out in the context of Turkey's public diplomacy were extremely constructive in Afghanistan and have played a significant part in the reconstruction process of the country.